

Az 1791. évi francia alkotmány szerint meg kell szervezni a közoktatást, amely közös, ingyenes és nélkülözhetetlen lesz minden polgár számára. Az 1793. évi úgynevezett girondista alkotmánytervezet arról szól, hogy az elemi oktatás mindenkinek szükséges, és a társadalom is tartozik ezzel tagjainak. Az 1795. és 1799. évi alkotmányokból eltűnik az oktatás. Az 1830-as Lajos Fülöp-féle alkotmányoschartában található ismét az oktatáshoz, vagy a tanításhoz való jog. Tehát az oktatáshoz való jog ki nyilatkoztatása alig 150 évvel ezelőtt történt, s azóta is állandó mozgása regisztrálható, ide tartoznak az oktatás szabadsága, amely a „mester” joga tudása átadásához, és az oktatás megválasztásának szabadsága. Kezdetben az oktatáshoz való jog csak az írás és az olvasás elsajátítását jelentette. Később már nemcsak az alapoktatásról volt szó, hanem az oktatás magasabb formáiról is, a kötelező oktatás idejének felemeléséről, az oktatási hálózat kiterjesztéséről, a szakoktatásról és az iskolán kívüli oktatásról is.

A művelődéshez való jog magában foglalja a nem hagyományosan iskolászerű oktatást, továbbá a felnőttoktatást, sőt a felnőttművelődést is, a művelődésszerzés spontán nevezhető módjait. Benne a minőségileg újat az jelenti, hogy itt már nem egyszerűen az oktatásról van szó, hanem arról, hogy az állampolgárok az általános műveltség terén előrehaladjanak. A művelődéshez való jog megvalósításáért természetesen maguknak az embereknek is kell munkálkodniuk. Ez a jog magában foglalja a szakmai képzést és továbbképzést, a hozzáférhetőséget lehetővé teszi a műveltség lefolyásaihoz: így a könyvtárakhoz, az irodalomhoz, a művészetekhez. Igényli a színház, a film, a tömegkommunikációs eszközök megnyitását mindenki előtt.

A neveléshez való jog az 1984. december 10-én kelt Egyetemes Nyilatkozatban szerepel első ízben nemzetközi okmányban, amelyet az ENSZ III. közgyűlése fogadott el. A nyilatkozat e jogot oktatási szintek szerint felbontja. Eszerint a neveléshez való jog tartalmához tartozik: az elemi és az alapvető oktatáshoz való jog igénye, az elemi oktatás kötelező voltának leszövegezése, a technikai oktatás általánossá tételére vonatkozó igény megállapítása, és a felsőoktatásba egyenlő indulási feltételek nyújtásának fontossága. A nevelésnek az emberi személyiség kibontakozását kell szolgálnia. Az ENSZ 1966. évi közgyűlésén elfogadott nemzetközi egyezmény leszövegezi, hogy a nevelésnek minden személyt olyan helyzetbe kell hoznia, amelyben hasznos szerepet játszhat egy szabad társadalomban. Leszövegezi az államok kötelezettségeit is, de a neveléshez való jog személyi oldalának kibontása hiányzik a dokumentumból.

A kultúrához való jog mintegy összefoglalása az oktatáshoz, a művelődéshez, a neveléshez való jogoknak, de túl is lép ezeken: a legáltalánosabban a kultúrához való szabad hozzájutást, a kulturális életben való részvételt jelenti. Napjainkban az államok mindegyikében meghatározott kulturális politika érvényesül. E kultúrpolitikával szemben támasztott nemzetközi igény, hogy megfeleljen a demokratikus kultúrpolitikai törekvéseknek, törekedjék a békére, utasítsa el a nemzetek vagy fajok közötti gyűlölködést, erősítse a népek barátságát, s biztosítsa az egyének és a népek jogát a kultúrához. A lakosság minden rétege számára biztosítani kell a részvételt a kulturális javak létrehozásában és fejlesztésében, s mindenkinek elidegeníthetetlen joga, hogy korlátozás nélkül hozzájusson a kultúra kincseihez.

A munkásmozgalom a kezdetektől nagy jelentőséget tulajdonított a kulturális jogoknak, kezdetben támogatva és számon kérve a haladó polgári törekvéseket is. Követelték a gyermekek ingyenes nevelésének biztosítását, és követelték a burzsoáziától korábbi alkotmányos ígéreteik betartását — így az 1793-as jakobinus alkotmányt. A Kommunista Kiáltványban „valamennyi gyermek

A kulturális jogokról

Napjainkban gyakran hallunk az emberi jogokról, ezek egyik fontos részét képezik a kulturális jogok, amelyeknek egy-egy tényezője az Európai Kulturális Fórumon is előkerült. A kulturális jogok az egyetemes társadalmi és emberi fejlődés általános termékei.

Az oktatáshoz való jog általános társadalmi igényként a kapitalista fejlődés hajnalán jelent meg. Törvénybe iktatása Franciaországban történt először a XVIII. század végén, a polgári forradalom alkotmányaiban, és magába foglalja az oktatáshoz való alapvető emberi jogot.

nyilvános és ingyenes nevelése” szerepel a programban, a Gothai program (1885) kritikája fontosnak tartja „...általános törvénnyel meghatározni a népiskolák anyagi kereteit, az oktatószemélyzet képzését, a tanítási ágakat...” Az Erfurti program (1891) az iskolák világi jellege és a kötelező nyilvános népiskolák mellett foglal állást.

A szocialista alkotmányokban a kulturális jogok fokozatosan bontakoztak ki. Mai formájukat az 1936-os szovjet alkotmányban, az 1947–1949. évi román demokratikus alkotmányokban nyerték el. A kulturális jogok tartalmukat tekintve folyamatosan fejlődnek. A polgári demokratikus alkotmány és a szocialista állam kulturális jogainak összehasonlításakor természetesen tartalmi különbségek fedezhetők fel.

1917 októberétől Szovjet-Oroszországban fokozatosan megváltozott a dolgozók anyagi, szociális és kulturális helyzete, amelynek egyenes következménye a gazdasági, a szociális és a kulturális jogok eszméjének a megváltozása.

Szovjet-Oroszországban 1917. október 29-én az oktatásügyi népbiztos felhívással fordult a lakossághoz, amelyben leszövegezte, hogy első feladat az irástudatlanság felszámolása és az általános, kötelező és ingyenes oktatás bevezetése. Ennek jelentőségét jelzi, hogy egy 1913. évi statisztika szerint a felnőttlakosság 73 százaléka kellett megtanítani írni, olvasni. Az 1936. évi szovjet alkotmány a gazdasági, a szociális és a kulturális jogok egész rendszerét határozta meg. Az alaptörvény a munkához, a pihenéshez és a társadalombiztosításhoz való joggal együtt kimondja a művelődéshez való jogot. A művelődéshez való jog tartalmazza a kötelező elemi és közép-, és a felsőfokú oktatáshoz való jogot, az oktatás ingyeneségét, az állami ösztöndíj-rendszert és az anyanyelvi oktatás fontosságát. Megfogalmazódik a dolgozók ingyenes üzemi, technikai oktatásának programja a gyárakban, az állami gazdaságokban, a géppálmásokon, a termelőszövetkezetekben.

Az alkotmány lényegében az oktatást állítja középpontba, az ahhoz való jog biztosításával. Jellemző sajátossága, hogy az oktatást a legszélesebben értelmezi, ideértve a felsőoktatást, a szakoktatást, a szakmai képzést és a továbbképzést is. A művelődési jog kiter az iskolán kívüli képzésre és a felnőttek továbbképzésére, s ugyancsak intézkedik a szólás-, a sajtó- és a gyűlekezési szabadságról — nyomdák, papírkészletek, középületek biztosításával. A politikai oktatás fejlesztésének érdekében társadalmi szervezetek létesítéséről intézkedik az alkotmány.

Napjainkban a kultúrához való jog mint általános, nemzetközileg kifejezett társadalmi igény, a maga „passzív” és „aktív” vonatkozásában világméretben polgárjogot nyert, önállósult és némileg el is szakadt keletkezésének közvetett és közvetlen feltételeitől. Az 1948. júniusi csehszlovák alkotmány mind alapvető rendelkezéseiben, mind a részletes szabályokban már kifejezetten a művelődéshez való jogról és a képzésben való részesüléséről szól, miközben a nevelést és az oktatást részletezi. Az 1949–1950 körül elfogadott többi szocialista alkotmányban a művelődéshez való jog közvetlenül szintén az oktatáshoz kötődik.

Az 1949 évi magyar alkotmány a

művelődéshez való jognál kifejezetten szól a népművelés kiterjesztéséről és általánossá tételéről, illetve a felnőtt dolgozók továbbképzéséről. Az 1947. évi bolgár alkotmány kiemeli az ifjúság kulturális nevelésének fontosságát. Az első népi demokratikus alkotmányokban a kulturális jogok kibontakozása és kereteik kiterjedése már megmutatkozott, a szabályozás azonban részletekben történt.

A később keletkezett szocialista alkotmányok mind sokoldalúban foglalkoztak a kulturális jogokkal. Az 1960. évi mongol alkotmány a művelődéshez való jog leszövegezése után részletesen foglalkozik az iskolahálózat fejlesztésével. Az 1965. évi román alkotmány a tanuláshoz való jogot emeli ki, hangsúlyozva, hogy az állam minden fokon fejleszti az oktatást, biztosítja a tudomány, a művészet és a kultúra fejlesztésének feltételeit. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság 1960. évi alkotmánya leszövegezi a művelődéshez való jogot, felbontva azt az oktatásra vonatkozó jogokra, a szakmai továbbképzésre, továbbá az állam és a társadalmi szervezetek kulturális és népművelési tevékenységére. A társadalmi rendről szóló fejezetben történik utalás a kultúrára és kulturális politikára.

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1963. évi alkotmánya az alapvető jogok körében szól az iskolában és más művelődési intézményekben megszerezhető tudásról és képzettségről, valamint a tudományos és a művészeti alkotás szabadságáról, illetve a társadalmi közösség kötelezettségeiről megfelelő feltételek biztosítására a tudományos, művészeti és kulturális tevékenységhez. A Német Demokratikus Köztársaság 1968. évi alkotmánya behatóan foglalkozik a kulturális jogokkal. A Bolgár Népköztársaság 1971. évben elfogadott alkotmánya a tudományról, a művészetéről és a technikáról szintén két helyen rendelkezik: a társadalmi-politikai rendszerrel kapcsolatban az alapvető jogok között a hangsúly az alkotómunkán van.

A Magyar Népköztársaság 1973-ban módosított és egyes részeiben újnak tekinthető alkotmánya szintén két helyen foglalkozik a művelődéshez való joggal, és a felnőtt dolgozók továbbképzésével. Szól a törvény az állam kötelezettségéről a kultúra támogatásáról, a kulturális jogok feltételeinek megteremtéséről. A Magyar Népköztársaság szervezi és támogatja a társadalom fejlődését előmozdító tudományos munkát, segíti a haladást szolgáló művészetet, valamint biztosítja az állampolgárok képzettségének és műveltségének állandó növelését. A törvényben megtalálható a kultúrához való jog lényegében minden ma ismert eleme. Fejlődik az oktatáshoz való jog tartalma-terjedelme, ezután a jogok sora gazdagodik a kibontakozó népműveléssel, majd a kultúrához való jog különböző elemeivel. Ezek között megtalálható a kulturális intézmények állami vagy társadalmi létesítése és fenntartása, vagy a fenntartáshoz való hozzájárulás, valamint a tudomány és a művészet támogatása. Ezzel tulajdonképpen felrajzolódik a kulturális jogok egész köre.

Az 1976. évi V. törvény a közművelődésről kimondja: „A Magyar Népköztársaságban az állampolgárok és közösségeik művelődése, a közművelődés fejlesztése az egész nép közvetlen érdeke. Népköztársaságunk biztosítja állampolgárainak a művelődéshez való jogot és gondoskodik művelődésük lehetőségeiről.”

Az 1985. I. törvényben ez olvasható: „A törvény célja, hogy a művelődéshez való állampolgári jog, valamint az általános műveltség és a szakmai ismeretek gyarapítására vonatkozó köteletség, továbbá az ifjúság fejlődését és szocialista nevelését szolgáló alkotmányos célkitűzés érvényesülése érdekében megállapítsa a Magyar Népköztársaság nevelési-oktatási rendszerének alapvető szabályait.”

A művelődéshez való jogot alapvető törvényünk az ingyenes és kötelező általános iskola, a közép- és felsőoktatás, a felnőtt dolgozók továbbképzése, az oktatásban részt vevők anyagi támogatása, valamint a közművelődés kiterjesztése útján valósítja meg. Ide tartozik nemzetiségpolitikánk is. A közművelődési törvény az állampolgári egyenjogúság elvét úgy fejezi ki, hogy előírja a nemzeti-kegességhez tartozó magyar állampolgárok anyanyelvi kultúrája szabad művelődésének támogatását az állam részéről.

A vázlatos áttekintés is érzékelteti a kulturális jogok történelmi alakulásának néhány elemét. A kultúra szerepének növekedése a szocialista fejlődésben és a nemzetközi kapcsolatokban, a módosuló alkotmányokban, törvényekben a jövőben is bizonyára új elemekkel gazdagodik, amelyeket tanulságos nyomon követni.

KONCZ JÁNOS

SIMAI MIHÁLY

Isten veled, rezgőnyárfa

Egy zizezés
— milyen zenés!
Egy szisszenés
— hiszel? remélsz?
Egy rezzenés
— miket beszélsz!
Öreg zenész!
Hiszen te félsz,
reszketve félsz...!

— Félek bizony,
s kapaszkodom
az égbe még,
de jól tudom:
ezer karom
hiába leng,
ölelni már
a végtelent
nem új tavaszban
nem fogom...
Ez az utolsó rezdülés,
ez a végső megrendülés;
beteg vagyok, halálra kész!

SZÜCS MARIANN

Szemelvények a fűzfapoémából

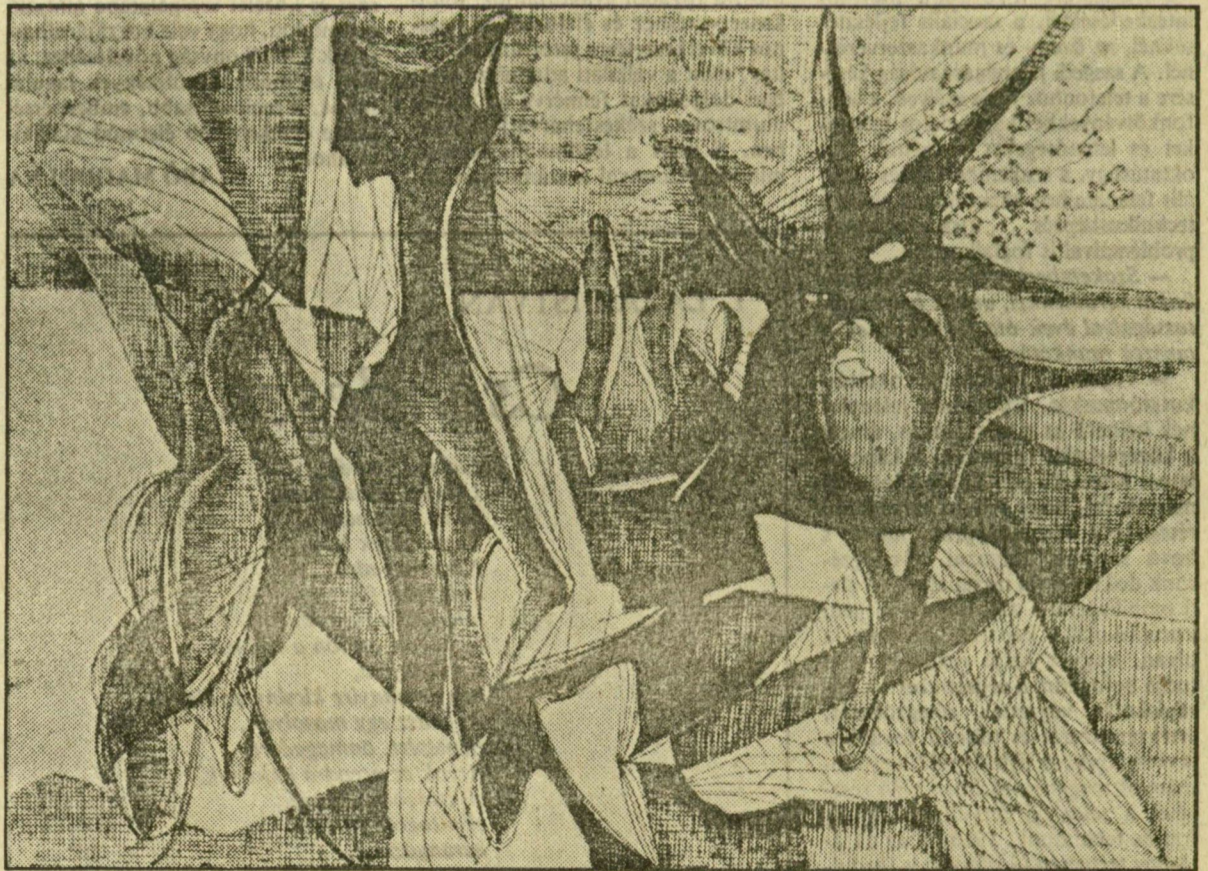
A. részlet:
Fű, fa, madár
széthasad a látóhatár
tavasz közelg, jődögél
hanyatt homlokol a tél
Ah, be szép!
Zöldel már a mény!

B. részlet:
Kiröppintem szívem csücskét
kapja aki uccu neki
legyen azé 'ki érdemli
ilyen ez a szerelem
csömörből a verembe

C. részlet:
Lágy éji szellő
gubbaszt a fűzfán
lágy éji szellő
fűtülőjét megfűjták
Hej, élet! Beh, élet!
Micsoda világ!
Ha a legszebb ményeinket
is megfűjják!

D. részlet:
Fű, fa, madár
Hű, ha anyád!

További részlet:
Lehull az ősz
újra tél köszöng
nyílal derékom
térdem is nyöszög
hasog a fáj
a mény is elhagyott
hajtsd ölembé kisfejed
virányos Pegazusom!

MARTYN FERENC: NŐ TEHÉNNEL